

ROMOVÉ V ČESKÉ REPUBLICE A MULTIKULTURNÍ VÝCHOVA

Hana Krylová, Petr Vašátko

Anotace

V uvedeném článku se věnujeme tématu romské menšiny ve vztahu ke školnímu vzdělávání a potřebě multikulturní výchovy. Uvádíme některé výsledky vybraných výzkumů týkajících se vědomostí a postojů žáků základních škol, studentů středních škol a vyšších odborných škol k Romům. Rovněž uvádíme některé možné postupy ve vyučovacích hodinách v rámci multikulturní výchovy. V závěru se zamýšlíme nad možnostmi diskuse se třídou ve zvýšené míře projevující rasistické či xenofobní názory.

Klíčová slova

Romové, menšina, většina, žáci, studenti, vědomosti, postoje, multikulturalita, rasismus, xenofobie.

Abstract

The Romany minority in the Czech Republic and multicultural education

This paper examines the issue of the Romany minority in relation to formal education and to the necessity of multicultural education. We report findings of several studies mapping primary-school, secondary-school, and vocational-school students' knowledge about and attitudes towards Roma. We also propose some teaching procedures usable in multicultural education. Next, we discuss how to work with a class that shows an increased amount of racist or xenophobic attitudes.

Key words

Romany, minority, majority, students, knowledge, attitudes, multiculturalism, racism, xenophobia.

Úvod

Jednou z nejkontroverznějších a nejvíce diskutovaných etnických menšin v České republice jsou bezesporu Romové. Zájem o romskou minoritu je dán mimo jiné (často negativním) postojem majoritní společnosti k ní. Lidé z majoritní společnosti mají neustále pocit jakési jinakosti. Přitom Romové jsou součástí naší společnosti již několik staletí. O jejich historii, současném stavu a i řešení etnické i sociální situace a dalších nesčetných souvislostech vychází velké množství monografií, článků a dalších příspěvků. „Romskou problematikou“ se zabývá řada renomovaných autorů, ať již z oboru antropologie (Wolf, Klementa, Šišková), sociologie (Navrátil) či psychologie (Říčan, Vágnerová). Objevují se nová pojetí a pohled na problematiku této menšiny, např. Jakoubkova kniha „Romové – konec (ne)jednoho mýtu“, kontroverzní pojetí (Bakalář). Určitá, a rozhodně ne marginální, část odborné veřejnosti má přehled a informace o romské menšině. Velmi významná je však otázka pohledu majoritní společnosti na tuto, často sociálně vyloučenou, menšinu a také možnosti multikulturní výchovy, jejímž nositelem je pedagog na základní, střední i vysoké škole.

Romové v České republice, stručná historie a vývoj

Navzdory faktu, že mnoha českými občany jsou Romové vnímáni stále jako cizinci, má tato menšina na našem území dlouhou historii. Vzhledem k tomu, že dějinné vztahy romského etnika a české společnosti jsou důležitou podmínkou pochopení problémů, které obě strany ve svých vzájemných vztazích musí řešit dnes, uvádíme krátký přehled historie Romů u nás. Aniž bychom chtěli relativizovat odpovědnost obou stran za současný stav, je patrné, že vliv procesů uskutečněných především ve dvacátém století je značný.

Romové,¹ dříve označovaní jako Cikáni, pochází z indického subkontinentu, který opouštěli ve vlnách patrně v rozmezí 3.–10. století. Důvodem byla snaha uniknout kastovnímu systému a najít lepší živobytí. Do Evropy přichází v mnoha migračních vlnách (O Roma, 1999). Romové jsou v Evropě zpočátku přijímáni s jistou blahosklonností, která byla dána jejich „zbožností“ (Šišková, 2001). Později se však prokázaly jejich postoje ke katolické církvi, ovlivnění indickým animismem a otevřenost např. k hinduismu a buddhismu. A důvody k pronásledování se během let množily: domněnky o přisluhování mongolským

¹ Rom znamená v romštině muž nebo také člověk. V anglofonních zemích je rozšířeno označení Gypsies.

nebo tureckým nájezdníkům, parazitický způsob života některých z nich, ale také odlišný vzhled, zvyklosti a mentalita. Počátky jejich pronásledování spadají do konce 15. století a Romové se stávají psanci, kteří jsou vyháněni pod hrozbou trestu smrti, a majoritní společnost pro ně představuje úhlavního nepřítele. V 18. století se objevují první snahy o řešení problémů s Romy, a to za vlády Marie Terezie, která přistoupila k realizaci programu asimilace a usazování Romů (O Roma, 1999).

Za první zmínku o Romech u nás je možné na základě Starých letopisů českých považovat rok 1416 (O Roma, 1999). Dle dobových záznamů byli Romové v Českých zemích pronásledováni. K usazování Romů na našem území dochází zejména na Moravě již koncem 17. století, v Čechách zůstávají Romové neusazení ještě v 20. století. Větší podíl na usazování měli sami Romové, kteří na počátku 19. století usilovali o získání trvalých sídlišť na území Moravy (Říčan, 1998). Pod tlakem místních obyvatel vznikají v určité vzdálenosti od obce romské osady. Romové nebyli obcí přijímáni, nemuseli navštěvovat školu, což vedlo k jejich negramotnosti a pouze malé znalosti českého jazyka. Vedle usazených Romů je zde i nemálo početná skupina kočovných a polokočovných Romů. Koncem 19. století se Romové začínají integrovat do života obce. V období první republiky se hledaly pouze možnosti, jak uchránit mladou republiku před Romy, bez snahy do společnosti je začlenit, stále docházelo k jejich diskriminaci (O Roma, 1999). V roce 1927 byl po vzoru Bavorska a Francie vytvořen Zákon o potulných Cikánech (zrušen až 1950), který postihoval právě kočovné Romy, který i přesto, že měl být nástrojem pro kontrolu kočovných skupin, se stal nástrojem diskriminačním (Nečas, 1997). Vrcholem pronásledování a diskriminace bylo období druhé světové války, během níž došlo k vyhlazení českých Romů, zejména v koncentračních cikánských táborech Lety u Písku a Hodonín. Celkový počet romských obětí druhé světové války se odhaduje na půl milionu. Romové byli za války likvidováni pro výraznou antropologickou odlišnost a etnický původ, nikoliv z důvodu odlišného způsobu života. Na území Slovenska nedocházelo k systematickým deportacím Romů do koncentračních táborů, i když se s tím počítalo (O Roma, 1999).

Novodobější historii Romů se budeme věnovat podrobněji. Důvodem je velký vliv tohoto období (od konce 2. sv. války dodnes). Po roce 1945 spolu s nástupem komunismu dochází k samovolné i řízené migraci Romů do Čech a na Moravu ze Slovenska, především z východního Slovenska. Romové se stěhovali zejména do pohraničí a do oblastí, které potřebovaly nové pracovní síly. Roku 1952 byla vydána směrnice Úprava poměrů osob cikánského původu, která kladla hlavní důraz na převýchovu a „postupné zbavování Cikánů násled-

ků zaostalosti jako dědictví kapitalistického režimu“. Od roku 1958 dochází k státem řízené asimilaci, která je realizovala formou policejních akcí připomínajících razie. Romové se museli usadit tam, kde byli právě zastížení, a obce jim měly poskytovat náhradní ubytování. Toto nedobrovolné usazování realizované formou nátlaku působilo jako kriminogenní faktor. Specifika Romů byla potlačována, docházelo k systematickému „odnárodňování Romů“, aby tak mohli být lépe zařazeni. Jejich vlastní hodnoty byly hanobeny, a tak se sami, s pocitem studu vzdávali. Pod nátlakem školských pracovníků přestávali rodiče učit své děti romsky, což jim mělo zajistit úspěch ve škole. Romové podrobování asimilaci přejímali daleko rychleji a snadněji majoritní kulturu hmotnou než kulturu duchovní, která pro ně byla vzdálená a otažitá. Prvky materiální kultury představovaly pro řadu Romů projev postupu na společenském žebříčku. Tradiční romské hodnoty byly plynule a neuvědoměle nahrazovány negativy odpozorovanými ze sousedního, převážně dělnického a někdy i sociálně patologického, prostředí. Romové, kteří byli dříve na společnosti relativně nezávislí, začínají využívat společenské nabídky, která vyplývá z překonané izolace a těsnějšího zapojení do společnosti. Právě v této době začínají využívat takových možností jako odkládat děti do dětských domovů, vydělávat si na živobytí prostitucí. Dalším zlomovým rokem byl rok 1965, kdy byla realizována likvidace nežádoucích romských soustředění a následný rozptyl jejich obyvatelstva. Důsledkem tohoto činu byla nekontrolovaná migrace Romů ze Slovenska na naše území. Ve většině měst pak vznikala nová izolovaná romská soustředění. Docházelo k velmi negativnímu jevu, a to k zániku rodové komunity, což vedlo k ztrátám morálního řádu jejich členů. Anonymita velkoměst znemožnila dohled nad dodržováním tradičních zvyklostí. Adaptace na nové bydliště byla komplikována neznalostí některých vymožeností civilizace a jejich používání (např. splachovací záchody či plynové sporáky). Právě v tomto období došlo k největší morální devastaci Romů jako svébytné etnické skupiny. Základní chybou byla záměrná klasifikace Romů jako příslušníků sociální (nebo možná spíše sociálně-patologické) skupiny obyvatel, nikoliv etnické skupiny, jež má právo na svá specifika. Koncem 60. let dostali Romové poprvé šanci podílet se na řešení otázek s nimi spjatých. Od počátku 70. let byla státem nařízená asimilace nahrazena koncepcí společenské integrace se stejným cílem, a to Romy zařadit, jen formy její realizace neměly být již tak násilné. Prostředkem k dosažení tohoto cíle byla např. pozitivní diskriminace (přednostní přidělování bytů, zvýšené sociální dávky, ...). Tento přístup otupil romskou soběstačnost a nezávislost. Materiální výhody navíc problémy Romů neřešily, pouze je zastíraly. Romové mohli v omezené míře pěstovat prvky své kultury, zakládat folklorní soubory apod. O Romech a jejich kultuře

se začíná opět hovořit v roce 1986, kdy začínají vznikat nové romské soubory. Před rokem 1989 však Romové nebyli oficiálně uznáni jako svébytná etnická skupina, byli považováni za sociálně zaostálé s nutností převýchovy.

Po revoluci v roce 1989 se život Romů, jako většiny obyvatel na území ČR, změnil. Krátce po listopadových událostech vznikla první romská politická strana – Romská občanská iniciativa. Vznikala sdružení směřující k uchování a rozvoji romské kultury, např. Kulturní svaz občanů romské národnosti. Při Helsinském občanském sdružení vznikla Romská sekce, která v Brně vytvořila Centrum Romů pro východní a střední Evropu. Vznikala další a další občanská romská sdružení, která se věnovala kulturním, sportovním, vzdělávacím a dalším aktivitám. Romské aktivity se však odehrávají většinou stranou zájmu ostatní společnosti, a tak její většina zůstává o Romech a jejich kultuře jen nedostatečně informována.

Presný počet Romů na našem území není znám. Romem je především ten, kdo se k tomu hlásí. Pokud bychom brali v potaz pouze toto pravidlo, pak by v České republice bylo kolem 40 000 Romů² (dle sčítání lidu z roku 1991), v roce 2001 pak pouhých 11 746. Uvedené údaje jsou silně podhodnocené. Důvodem je, že někteří lidé si nepřejí být označováni jako Romové, jiní nemají důvěru v „gadžovské“ tiskopisy nebo nebyli dostatečně poučeni. Z praxe je známo, že jsou do romské populace zahrnuty osoby bez romského původu, s nízkou sociální a kulturní úrovní, v cizině pak všechny kočující osoby. Romové neměli do roku 1989 svou národnost. Byli považováni za cikánské obyvatelstvo české a slovenské národnosti. V České republice představují Romové necelá 3 % obyvatel. Počet Romů u nás neustále roste. Romové přicházejí nejen ze Slovenska. Populační přírůstek Romů je mnohem větší než přírůstek Čechů a Slováků (O Roma, 1999. Romové v České republice 1945–1998, Krylová, 2005, Nečas, 1993, Davidová, 1995, Horváthová, 1998).

Záporný vztah české většiny k Romům je všeobecně znám. Ve světle historických událostí není tato averze překvapující. Přístup vládnoucích orgánů od doby osvicenství po konec 80. let minulého století je charakterizován snahou Romy asimilovat. Metody této asimilace oscillovaly mezi represí a pozitivní dis-

² I toto číslo je poněkud nadhodnocené. „Dle sčítání lidu v roce 1991 se k romské národnosti přihlásilo 32 903 osob a romštinu za svůj mateřský jazyk považovalo 24 294 osob. Z celkového počtu osob, které uvedly romskou národnost, jich pouze polovina uvedla jako svůj mateřský jazyk romštinu, více než třetina češtinu a necelých 9 % slovenštinu. Z osob, které považovaly romštinu za svůj mateřský jazyk (24 294) bylo 68 % romské národnosti, 17 % slovenské a 13,4 % národnosti české.“ In Romové v České republice (1945–1998) Socioklub, 1999.

kriminací. To zbavilo romskou menšinu kompetenci k zajištění obživy a života, na který byli zvyklí.

Takový postoj můžeme zaujmout pouze se znalostí historických vztahů mezi majoritní a minoritní romskou populací. Objektivně je třeba uvést, že vinu za současný stav nelze přičíst pouze české většině. Vztahy těchto skupin nebyly příliš dobré ani v době, kdy Romové své kompetence ještě měli a žili svým tradičním způsobem života.

Podívejme se, jaké postoje k romské otázce zaujímá současná mladá generace žáků českých základních škol a studentů středních a vyšších odborných škol.

Mladá generace a jejich znalosti a postoje k romské menšině

V přehledu o znalostech a postojích k romskému etniku vycházíme z výzkumu Mgr. M. Ciché, Ph.D. publikovaném v časopise Česká antropologie (53/2003), ze sondy autorů prováděné na ZŠ v Olomouci a z jejich učitelské praxe na základní škole.

Dotazníkové šetření (Cichá, 2004) realizované na druhém stupni pěti základních škol (dále ZŠ), šesti středních odborných školách, třech gymnáziích (dále SŠ) a jedné vyšší odborné škole (dále VOŠ) v roce 2002 se zaměřilo na vědomosti žáků v oblasti multikulturní výchovy. Vzorek žáků ze ZŠ čítal 396 respondentů, vzorek středoškolských studentů a studentů VOŠ pak 437 respondentů. Šetření ukázalo, že znalosti žáků o odlišných kulturách jsou celkově na nedostatečné úrovni. Z otázek týkajících se Romů, Židů, černochů, Vietnamců a Arabů vyplynulo, že ze tří otázek, ve kterých prokázali žáci nejhorší znalost, se dvě týkaly romského etnika (šlo o otázky 2 a 3, jejich znění viz níže). Otázky zaměřené na romskou menšinu byly následující:

Otázka č. 1 „Kdo jsou to Romové a odkud pocházejí.“

Otázka č. 2 „Ve kterém století přišli Romové na naše území.“

Otázka č. 3 „Co mají Romové společného s Lety u Písku a Hodonínem u Kunštátu.“

Na otázku č. 1 úplně nebo částečně správně odpovědělo 14,4 % žáků ZŠ a 34 % SŠ a VOŠ. Na otázku č. 2 úplně nebo částečně správně odpovědělo 3,9 % žáků ZŠ a 4,5 % žáků SŠ a VOŠ. U otázky číslo 3 bylo 2,9 % úplně či částečně správných odpovědí u žáků ZŠ a 4,5 % u studentů SŠ a VOŠ. V otázce č. 2 a 3 nebyly zjištěny statisticky významné rozdíly mezi vzorkem žáků ZŠ a studentů SŠ a VOŠ. V odpovědích respondentů byly rovněž zjištěny xenofobní a rasistické názory, a to ve vztahu k arabské a právě k romské menšině. U otázky č. 1 to bylo

celkem 8,2 % odpovědi všech respondentů, u otázky č. 2 celkem 1,1 % a u otázky č. 3 1,3 % silně xenofobních až rasistických odpovědí. Uvedené výsledky mohou poukazovat na nedostatečné vzdělávání v této oblasti a nepřípravenost naší vzdělávací soustavy zvyšovat vědomostní úroveň žáků s přechody na vyšší stupeň škol. U výše uvedených otázek je třeba poukázat na to, že rasistické a xenofobní odpovědi byly zaznamenány i přesto, že otázky samy byly postojově neutrální a zaměřené výhradně na znalosti.

Během září 2006 byla uskutečněna sonda zaměřená na zmapování základních vědomostí žáků, které se týkají vybraných událostí a faktů období 2. světové války, a osobních postojů a názorů na ně. Výzkumu se účastnilo 65 žáků staršího školního věku, z toho 32 chlapců a 33 dívek z šestých tříd na vybrané základní škole v Olomouci.

Cílem některých otázek bylo zjistit, jaká je znalost, a případně postoj, ke genocidě Romů za druhé světové války. Zároveň jsme předpokládali, že se do odpovědi promítnou i postoje k současným Romům.

Volné odpovědi jsme po analýze rozdělili do následujících kategorií:

Tab. 1:

Názory na vyhlazování Romů v koncentračním táboře

	Muži	Ženy	Celkem
Nebyli to Romové, ale Židé	5	4	9
Nezasloužili si to, hrůza	6	5	11
Nezasloužili si to, pokud byli nevinní	3	3	6
Dobré i špatné	0	1	1
Nevadí mi to/nezajímá mě to	1	4	5
Udělali dobře/dobře jim tak	6	1	7
Bez odpovědi nebo nevím	11	15	26

Většina respondentů (40 %) se k otázce nevyjádřila, nemá na ni názor nebo neví. 17 % respondentů se domnívá, že si to Romové nezasloužili a byla to hrůza, téměř 11 % si však myslí, že si to Romové zasloužili, a uvádí ve svých odpovědích „dobře jim tak“. 9 % respondentů uvádí, že si to nezasloužili za podmínek, že byli nevinní, a respondenti zde již dopředu možná přemýšlejí o vině nebo nevině Romů. Téměř 8 % osob zůstává k danému faktu chladných a nezajímá je to. Téměř 14 % uvedlo, že v koncentračním táboře nedocházelo k vyvraždění Romů, ale Židů, a nejsou o této skutečnosti pravděpodobně vůbec informováni. Vybrali jsme jeden zajímavý názor na otázku: „Romové v koncentračním táboře:

jsou nespravedliví. Dělí rasy a přitom o těch lidech nic neví. Chtějí sice uchránit svoji zem před zlými lidmi, ale neví, že jsou úplně stejně zlí. A nemůžou vědět, že zrovna tenhle Rom je zlý. Ať se podívají na sebe a zamyslí se sami nad sebou a pak porovnávají ostatní.“

S otázkou rasismu úzce souvisí otázka xenofobie. Jak se děti v tomto věku dívají na **počet cizinců v České republice**, ukazuje následující tabulka:

Tab. 2:

Počet cizinců v ČR dle respondentů

	Muži	Ženy	Celkem
Velmi málo	0	1	1
Málo	7	1	8
Normálně	11	6	17
Mnoho	8	17	25
Příliš mnoho	4	3	7
Nevím	3	4	7

Necelých 50 % respondentů se domnívá, že cizinců u nás je mnoho nebo příliš mnoho, z toho je 18,5 % mužů a 30 % žen. Jako normální počet jej vnímá 26 % respondentů a jako malý či velmi malý 13,8 % žáků, spíše pak mužského pohlaví. Zdá se, že ženy se domnívají, že počet cizinců v ČR je vyšší častěji, než muži. Ve třech případech se objevuje názor, že je tu mnoho nebo velmi mnoho cizinců, zejména pak Romů.

Následující tabulka ukazuje jak odpovídali jednotliví respondenti na otázku, zda je potřeba situaci s množstvím cizinců řešit.

Tab. 3:

Potřeba řešení množství cizinců u nás

	Muži	Ženy	Σ
ANO	16	10	26
NE	16	23	39

Pro úplnost uvádíme, jak by respondenti tuto situaci řešili. Možnosti řešení navrhl pouze 22 respondentů. Některé z návrhů byly mírnější, např. „*Ať se naučí česky*“ (3×), některé vyjadřovaly názory pisatele jako např. „*Kdyby tu cizinci nebyli, nic špatného by se nedělo.*“, nebo „*Je tu málem více cizinců než Če-*

chů. „*Kvůli cikánům je hodně krádeží.*“ Zbylé názory a návrhy jsou represivní a daly by se označit za silně xenofobní nebo přímo rasistické: „*Romy vyhnat ze světa a vesmíru.*“, „*Vyhodit je ze země, hlavně Vietnamce co se snaží vydělat peníze, a nechat studenty.*“, „*Poslat je pryč, zejména sprosté Romy.*“, „*Nechceme tady cizince, ani Romy.*“, „*Vyhnat je (4), postřílet.*“ (1), „*Omezit přístup cizinců do ČR.*“ (3), případně diskriminující a separující „*Zavést místo, kde by žili jen cizinci.*“, „*Dát jim menší plat.*“, „*Aby Romové měli svou zem.*“ Z navrhovaných řešení mimo jiné vyplývá, že jako cizinci jsou vnímáni i Romové, kteří na našem území žijí již staletí, a také skutečnost, že respondenti volí často diskriminační (dát jim nižší plat), separační (vyčlenit jim určité místo) a represivní řešení (vyhnat je ze země nebo omezit jejich přístup k nám).

Z uvedených výsledků vyplývá potřeba multikulturní výchovy na našich školách. Doplnkem multikulturní výchovy jsou osvětové programy nabízené proromskými občanskými sdruženími.

Možné postupy a význam multikulturní výchovy

Ve vztahu k Romům můžeme v praxi pozorovat zdánlivě paradoxní fakt: žáci se často vyjadřují k tomuto tématu v hojnější míře, než je tomu u témat jiných, v kontrastu s tím podle výzkumů (viz výše) má jen malé procento žáků uspokojivé znalosti o romském etniku. Učitel se může i v pečlivě připravené a promyšlené hodině s žáky či studenty, které poměrně dobře zná, dostat na tenký led ve chvíli, kdy se on nebo některý z žáků romské problematiky dotkne. Řada žáků projevuje v situacích, kdy vyučující povolí diskusi, xenofobní až rasistické postoje. Stane-li se tak u převážné většiny diskutujících, učitel se lehce stane v otázce názoru na romskou minoritu menšinou sám (v případě, že jeho postoj je jiný než postoj žáků, či se tak alespoň snaží působit). Vyučující se tomu sice může vyhnout zvolením jiných vyučovacích metod, např. frontálního výkladu (v předmětech, kde by tomuto tématu měla být pozornost věnována ve zvýšené míře – občanská výchova, rodinná výchova, základy společenských věd), nebo vyhnutím se těmto otázkám ve „své“ hodině. Jedním z principů multikulturní výchovy je však propojení témat kulturních a etnických menšin se všemi předměty (činnostmi) ve škole. V případě např. občanské výchovy pak považujeme „obcházení“ romského tématu za nenaplnění jedné ze stěžejních funkcí tohoto předmětu.

Obecně lze říci, že názory a postoje nejen k romské menšině korelují se stupněm vzdělání a informovaností o historii, současnosti a tradicích etnických menšin.

Multikulturní výchova „vyjadřuje snahy vytvářet prostřednictvím vzdělávacích programů způsobilost lidí chápat a respektovat i jiné kultury než svou vlastní“ (Průcha, Walterová, Mareš; 1998). Jde o všudypřítomný aspekt veškerého pedagogického snažení.

Konkrétní postupy multikulturní výchovy navrhuje Říčan; 1998:

1. Vytváříme smíšené dvojice Romů a „neromů“ všude, kde spolu děti pracují.
2. K lepšímu pocitu akceptace na straně romských dětí lze přispět mediální prezentací osob s typicky romskou vizáží. Dále také mít obrázky a jiné produkty romských autorů. V druhém kole České superstar se proslavil a vyhrál Vlasta Horváth. Hodně se psalo o tom, že on udělal pro Romy u nás to, co ještě nikdo. Díky jeho vzoru milého, hodného mladíka, který si získal srdce i mnoha „neromů“ se možná alespoň trochu změnil pohled české veřejnosti na Romy a možná i Romové mají vzor a děti svůj idol.
3. Neromským dětem vytváříme podmínky, aby vynikali v soutěžích s neromskými dětmi. Jde zejména o zpěv, tanec, malování, tvorbu keramiky, vaření a pohybové dovednosti.
4. Vyhýbáme se ponížení romského dítěte před ostatními. Také k jejich rodičům je třeba se chovat s respektem.
5. Podporujeme příležitostné návštěvy „neromů“ u Romů a obráceně. Je možné také vytvořit dobrý vztah mezi dětmi, a to pomocí projektu, kdy každý přinese „reportáž z rodiny“ romské/neromské (nerom z romské a obráceně), zejména pak vyzdvihnout odlišnosti a klady.
6. Učitel má odsuzovat jakékoliv rasistické postoje, a to nejen deklarováním, ale i konáním.
7. Děti mají vědět, že jsou si mezi lidmi rovny.
8. Výuku lze obohatit informacemi o menšinách.
9. Toleranci a vstřícnost lze dětem nenásilně vštěpovat při jazykové výuce, např. v diktátu.
10. Romské děti je třeba povzbuzovat k užívání romštiny, a to i ve škole, kde mohou ukázat, že umějí něco navíc.
11. Děti by se měly dovídat o aktuálních událostech, které poukazují na vztah mezi Romy a gadži.

12. Romské děti je třeba vést k tomu, aby se cítily příslušníky velkého národa, který je rozptýlen po celém světě. Mluvíme o tzv. romipen = romství. K tomu mohou pomoci pořady v televizi, časopisy, knihy pohádek.
13. S dětmi je třeba otevřeně diskutovat o tom, jak Romové žijí a jaké mají problémy.

Zastavme se krátce u posledního bodu. Není pochyb o tom, že otevřená diskuse je velmi účinnou metodou, která otvírá prostor pro další práci s žáky v oblasti menšin, případně může blok takové práce zakončovat (projekty apod.). V případě třídních kolektivů nelze než otevřenou diskusi doporučit. Obzvláště dobré je soustředit se na známé typy konfliktů z pohledu Romů. Vhodnou metodou může být hraní rolí. Takové postupy však mohou narazit u kolektivu, v němž významnější část bude proklamovat xenofobní či rasistické postoje. Podobný problém řeší učitel tehdy, jsou-li takové postoje projevovány žáky, kteří mají ve skupině dominantní pozici. Je dobré, aby byl učitel informován o vztazích v jednotlivých třídách, což nejsnáze zjistí pomocí sociogramu a na základě pozorování interakce dětí.

V případě otevřené diskuse na téma „romské problematiky“ ve třídě, kde jsou děti s převažujícími nebo převážně projevovanými rasistickými názory, by učitel mohl postupovat takto (i s možnými důsledky):

- ukončit diskusi (učitel je v očích žáků autorita, která nechce diskutovat),
- nechat diskusi volně plynout (problém vulgarismu a výrazných rasistických názorů bez konfrontace s názory opačnými),
- moderování diskuse učitelem (vyjadřuje se k odsouzeníhodným názorům),
- přechodem na jinou metodu s uchováním tématu – hraní rolí (nejradikálnější diskutující v roli členů menšiny), zapojení her s tématem labellingu (tečkování),
- v případě špatných zkušeností s Romy se pokusit najít ve třídě děti s neutrální či pozitivní zkušeností s nimi.

Je výhodné, pokud učitel třídu zná (viz výše), ale již během studia by děti měly být vedeny k pravidlům diskuse, která si samy mohou vypracovat (např. neskákat si do řeči, neužívat vulgarismy, ...), výhodou je, pokud děti takto pracují již od mladšího školního věku. Velmi může pomoci, jsou-li na škole ve stejných či blízkých ročnících romští žáci.

Závěr

Multikulturní vzdělávání by se mělo stát nedílnou součástí našeho školního systému, a to nejen v rovině teoretické, ale i praktické. Jednotlivé školy by se měly zaměřit na možnosti multikulturní výchovy a také se snažit kontrolovat výsledky této své aktivity (dotazníky a pozorování).

Literatura

- CICHÁ, M. *Vědomosti žáků ZŠ a studentů SŠ a VOŠ z oblasti multikulturní výchovy*. In Česká antropologie č. 53/2003, s. 24–29. Časopis České společnosti antropologické. Olomouc : Vydavatelství Univerzity Palackého, 2004, 70 s. ISSN 0862-5085.
- DAVIDOVÁ, E. *Cesty Romů (Romano drom)*. Olomouc : UP, 1995. ISBN 80-7067-533-8.
- HORVÁTHOVÁ, J. *Základní informace o dějinách a kultuře Romů*. Praha : MŠMT, 1998.
- KRYLOVÁ, H. *Romové – romská menšina v ČR*. In CICHÁ, M. et al. Výstup projektu FRVŠ/2005: Multikulturní výchova v antropologii národnostních a etnických menšin, jako součást kulturní a sociální antropologie (inovace). Olomouc : Pedagogická fakulta UP, 2005.
- NEČAS, C. *Historický kalendář*. Olomouc : VUP, 1997. ISBN 80-7067-769-4.
- NEČAS, C. *Romové v České republice včera a dnes*. Olomouc : UP, 1993. 2. vydání. ISBN 80-70-67-310-9.
- PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha : Portál, 1998. 2. vydání. ISBN 80-7178-252-1.
- ŘÍČAN, P. *S Romy žít budeme – jde o to jak*. Praha : Portál, 1998. ISBN 80-7178-410-9.
- ŠIŠKOVÁ, T. *Menšiny a migranti v české republice*. Praha : Portál, 2001. ISBN 80-7178-648-9.
- Romové v české republice*. Praha : Socioklub, 1999. ISBN 80-902260-7-8.
- Romové-O roma*. Brno : Muzeum romské kultury, 1999. ISBN 80-902476-1-X.

Mgr. Hana Krylová, Pedagogická fakulta UP, DSP antropologie
Pedagogická fakulta UP, Žižkovo nám. 5, 771 40 Olomouc, e-mail krylus@seznam.cz

Mgr. Petr Vašátko, Pedagogická fakulta UP, DSP antropologie
Pedagogická fakulta UP, Žižkovo nám. 5, 771 40 Olomouc, e-mail vasatko.p@seznam.cz